

Світлани ГОДЖАЛ

Проблема походження князів Острозьких в історіографії

Проблема походження князів Острозьких висвітлювалась як їх сучасниками, так і істориками XIX та XX ст., проте науковий інтерес до цього питання спостерігається і в працях сучасних українських¹ та зарубіжних істориків². Найпоширеніші та найдавніші з версій, обґрунтовують походження Острозьких від гілки Рюриковичів або Гедеміновичів. Ще дві версії були запропоновані щодо походження роду від звичайних бояр та від вікінгів конунгів, які потрапили в наші краї ще за часів Рюрика³. Ще дослідники розглядають їх як нащадків кн. Городянських, що сиділи на Порині⁴ або вважають їх вихідцями з болохівської землі⁵ (див. дод. №1).

Сучасники князівського роду прагнули вкоренити думку про те, що князі походять від нащадків Володимира Великого та Василька Романовича, брата Данила Галицького, так як це було вигідно і досить престижно на той час самим Острозьким. Про такі теорії згадується у творі З. Копистенського «Палінодія», де говориться «Княжа Острозькоє, Василій Костянтинович, рожай свой з благословенного яфето-роського покоління провадить: пресловутого Володимира, в святом крещенні Василя, монархи великого, і Данііла, княжат роських, власний потомок, син пресвітлого Костянтина, княжати Острозького а великого гетьмана Великого Княжства Литовського, воєводи Троцького, в обоєм висоце преславний в дільності і правовірїї»; в панегіричній поемі придворного поета князя В. Острозького С. Пекаліда:

«Роду історія: славиться років сімсот герб Острозьких.
Пращури знатні його та могутні, якими Русь наша
Славилась завжди: ось пращур наш Рус став відомим у світі,
На берегах Бористена князь Кий спорудив міцну кріпость,
Рюрик з великим старанням з'єднав усіх жителів диких,
Ігор не раз руйнував візантійські прекрасні фортеці,
Плем'я древлян переслідував Марс страшний руської Ольги⁶»,

Саме таким чином окреслюють пропласт цього роду. Пізніше дану версію підтримували такі дослідники, як К. Стадницький, Д. Зубрицький, Г. Власєв та М. Баумгартен⁷.

Цю ж версію підтримували ряд інших авторитетних дослідників. Те, що князі є нащадками Рюриковичів, вони не заперечували, але вказували

й на інших можливих предків Острозьких. Зокрема, такі автори, як польський хроніст М. Стрийковський, геральдист Б. Папроцький та італійський хроніст А. Гваньїні розглядали теорію щодо походження князів від Данила Галицького, змішуючи часто обидві лінії галицько – володимирських князів⁸. Зокрема, О. Гваньїні у своїй праці «Хроніки Європейської Сарматії» зазначає «...Давид (Данило Острозький – авт.), син Георгіїв, панував після батька у Володимирі. Але князі видерли в нього Волинське та Володимирське князівство, а дали йому замки Острог, Дубно, Чорториськ... З цього часу йдуть князі Острозькі аж до нинішнього віку. Про це достатньо свідчить ця лінія⁹».

Від сина Данила Галицького Романа Даниловича виводить князівську родину М. Андрусяк¹⁰. На початку 50-х років по даній проблемі розгорнулась дискусія на сторінках журналу «Україна», що виходив у Парижі. В ній взяли участь вчені діаспори М. Андрусяк та В. Сенютович-Бережний. Приводом до дискусії став вихід у 1948 році статті М. Андрусяка «Останні Романовичі». Автор схиляється до думки М. Стрийковського, О. Гваньїні¹¹, які вважали, що «Роман Данилович мав сина Василька, князя на Острогу..., сином якого був князь Данило Острозький, батько відомого вояки князя Федора Острозького»¹². На протигагу М. Андрусяку, В. Сенютович-Бережний заперечує те, що князі Острозькі були нащадками Романа Даниловича, оскільки б про це знали і до появи хроніки М. Стрийковського¹³.

Митрополит Іларіон (І. Огієнко) підтримує думку про те, що князі Острозькі походили від Володимира Великого, спираючись на «давнє народнє передання і сам рід виводив князів Острозьких від Київського великого князя Володимира Святого»¹⁴. Підтримав цю думку й Ігнатій Стебельний, один із перших укладачів генеалогії князів Острозьких¹⁵.

Л. Войтович підтримує теорію, про те, що князі Острозькі походять від династії Рюриковичів, предком якого був Володимир Великий, а саме від князів Галицьких – Василька Даниловича¹⁶ (праці «Князівські династії східної Європи (кін. IX – поч. XVI ст.): склад, суспільна і політична роль» та «Генеалогія. Родина князів Острозьких»). Л. Войтович використовує у своєму дослідженні такі джерела як пом'яники, гербовники, історичні дослідження сучасників князів та особисте листування. Також Л. Войтович, проаналізувавши здобутки українських та зарубіжних дослідників по вивченню проблеми походження князів Острозьких, пояснює свою точку зору щодо походження родини.

Вже у наш час виникла ще одна версія щодо походження князів Острозьких від князів Галицьких. Її розвиває український дослідник І. Мицько. Він вважає, що князі є нащадками сина Данила Галицького

Мстислава – Гліба¹⁷. Він висунув цю теорію на основі власних досліджень монастирських синодиків та історичної долі деяких земельних володінь, які належали представникам цього роду. Проаналізувавши кілька пом'яників, він дійшов висновку, що родинні зв'язки князів Острозьких з Наримунтом ґрунтувалось тільки на шлюбі Наримунта з сестрою Данила Острозького, Анною¹⁸.

Про походження князів Острозьких писав М. Максимович. В його трьох листах до княгині А. Д. Блудової, надається походження князів Острозьких з його точки зору. В своїх припущеннях дослідник спирається на Києво-Печерський та пом'яник Дубенської церкви. У Києво-Печерському пом'янику рід князів представлений такими іменами, як Георгій, Дмитро, Данило, Федір¹⁹ і княгиня Варвара, черниця Єлисавета, Василиса, Агафія, черниця Агрипина і т. д. відповідно. Він ототожнив Георгія з пінським князем Юрієм Володимировичем, дослідник вважав його батьком князя Данила Острозького. Ця версія спирається головним чином на вже згаданий пом'яник з надписом “Благовірні князі Турівські” і на факт, що у XIV столітті в Турові правили Наримунтовичі. Цю теорію підтримали О. Яблоновський, О. Хомецький, Ю. Вольфф та В. Сенютювич-Бережний.

Проблему походження князів Острозьких висвітлює також Т. Кемпа. Він шляхом виключення малоймовірних теорій, на його думку, схиляється до того, що князі Острозькі походять від Турово-Пінських Рюриковичів або ж від Рюриковичів з Слонімсько-Новогрудського князівства²⁰.

В теорії про походження, яку розвивали як польські так, і українські дослідники, вказується, на те, що князі Острозькі були нащадками гілки Гедеміновичів, а саме Наримунтовичів. Перший, хто висловив таку думку був Ю. Пузина. Він назвав Данила Галицького внуком Наримунта Гедеміновича, який нібито завоював Туровську землю. На думку Ю. Пузини, князь Данило дістав між 1366-1376 рр. від короля Казимира III Холмське князівство і помер у 1376 р.²¹ Цю теорію підтримала Н. Яковенко²² через те, що «легенда про походження Острозьких від короля Данила була складена наприкінці XVI ст., коли ця родина посідала чільне місце серед української еліти і потребувала підкріплення своїх претензій покликанням на походження від Володимира Святого»²³. Даной теорії притримується і С. Кучинський.

З. Радзімінський, аналізуючи походження князів Острозьких, прийшов до висновку, що нема жодної підстави зараховувати князів Острозьких до гілки Гедеміновичів. Правда, він не зарахував їх до Рюриковичів, вважаючи цю князівську родину нащадками незначних конунгів вікінгів, які прийшли на Волинь за часів Рюрика²⁴ та асимілювались в цьому краю. Цю ж теорію підтримав В. Руліковський.

Наступною є версія представлена істориком Ю. Бартошевичем, де він виводить князів Острозьких із звичайних бояр²⁵. Проте дана версія не може бути доведена через малу кількість джерел, на які спирається автор.

Відомий український історик, автор багатотомної «Історії України-Руси» М. Грушевський також висловив свою думку про походження цього князівського роду. Він пише так «Максимович виводить кн. Острозьких від кн. Туровських, хоч зроблений досить категорично, має одначе гіпотетичний характер. Цікавий вивід Острозьких, наведений в одного українського хронографа (Боболінського), у Максимовича ж – від кн. Давида Ігоревича. Сей вивід також зовсім можливий, з огляду, що потомство Давида Ігоревича – князі городенські, в північній Погорині, нам дуже мало звісні. Старші лінії їх вимерли, менші могли заціліти. Від них можуть іти й деякі інші волинські княжі роди, що виводять ся тепер залюбки з турово-пинської династії»²⁶.

Ще одна теорія була розглянута Р. Михайловою, яка звернула увагу на те, що «деякі дослідники вважають князів вихідцями саме з болохівсько-го осередку, мотивуючи це тим, як цілеспрямовано князі Острозькі повертали на Болохівські землі минулі свободи та економічне процвітання»²⁷.

Історіографія присвячена даній темі, досить ґрунтовна. Дана проблема досліджувалась як вітчизняними, так і закордонними дослідниками, про свідчать опубліковані праці та дослідження. Поширеною є версія про походження князів Острозьких від Рюриковичів. Підтримуючи версію Н. Яковенко, яка спирається на дослідження Ю. Пузини, виводимо рід князів Острозьких від династії Гедеміновичів, а саме від їх гілки Наримунтовичів.

Література

1. Войтович Л. Генеалогія. Родина князів Острозьких // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1996. – Т. ССXXXI: праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 356; Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XVI до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – С. 88-90, 275-277.; Мицько І. Синодики монастирів як унікальне джерело української генеалогії: князі Острозькі // Мицько І. Статті. – Львів, 2000. – С. 9
2. Кемпа Т. Костянтин-Василь Острозький (1524/1525-1608) воєвода київський і маршалок землі волинської / Переклад з польської. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., – 342 с.; Puzyra J. Danilo, ks. Turowski, ostrogski, chełmsi i jego potomstwo // Miesięcznik Heraldyczny. – 1931. – R. 10. – S. 251-253. Андрусак М. Походження князів Острозьких // Україна / Париж /. – Ч. 7. – 1952. – С. 596; Сенютович – Бережний В. Рец. на: М. Андрусак. Останні Романовичі // Україна / Париж / – Ч. 5 – 1951. – С. 393
3. Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі – Острог, 2001. – С. 9.

4. Грушевський М. Історія України-Руси. – Том V. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV-XVII в. – С. 29
5. Болохівщина: осягнення історії. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18 вересня 2009 року / О. Журко. – Хмельницький; ПП Мельник А. А., 2009. – ч. 1. – С. 29
6. Пекалід С. Про Острозьку війну під П'яткою // Українська поезія XVII ст. - К.: Рад. письменник, 1987. – С.204-205.
7. Войтович Л. Генеалогія. Родина князів Острозьких // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1996. – Т. ССXXXI: праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 364
8. Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі – Острог: На-УОА, 2001. – С. 9
9. Гваньїні О. Хроніка Європейської Сарматії / Мицик Ю. – К.: «КМА», 2007. – С. 403.
10. Андрусак М. Походження князів Острозьких // Україна /Париж / – Ч. 7. – 1952. – С. 596.
11. Гваньїні О. Хроніка Європейської Сарматії Мицик Ю. – К.: «КМА», 2007. – С. 402-406.
12. Цит. за: В. Сенютювич-Бережний. Рец. на: М. Андрусак. Останні Романовичі // Україна / Париж/. – Ч. 5. – 1951. – С. 393.
13. Цибульський В. До проблеми походження князів Острозьких (На матеріалах зарубіжних досліджень) // Матеріали IV науково-красназавчої конференції «Остріг на порозі 900-річчя». – Остріг, 1993. – С. 183. (1,2,3)
14. Митрополит Іларіон. Князь Костянтин Острозький і його культурна праця: Історична монографія. – К., 1992. – С. 8
15. Ричков П., Луц В. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких: К.: Техніка, 2002. – С.10
16. Войтович Л. Генеалогія. Родина князів Острозьких // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1996. – Т. ССXXXI: праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 364.
17. Мицько І. Синодики монастирів як унікальне джерело української генеалогії: князі Острозькі // Мицько І. Статті. – Львів, 2000. – С. 9.
18. Ворончук І. Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року). – Київ; Староконстянтинів, 2001. – С. 7.
19. Максимович М. Письма о князях Острожских к графине А. Д. Блудовой. – К., 1866. – С. 3.
20. Кемпа Т. Костянтин-Василь Острозький (1524/1525-1608) воєвода київський і маршалок землі волинської / Переклад з польської. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., – 342 с.
21. Puzyna J. Danilo, xs.Turowski, Ostrogski i Chelmski i jego potomstwo // МН. – 1931. – Т. 10. – S. 248-275.
22. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XVI до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) – С. 88-90, 275-277.

23. Там же.
24. Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі – Острог, 2001. – С. 9.
25. Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі – Острог, 2001. – С. 9.
26. Грушевський М. Історія України-Руси, том V. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV-XVII В. – С. 29.
27. Болохівщина: осягнення історії, матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18 вересня 2009 року /О. Журко. – Хмельницький; ПП Мельник А. А., 2009; – 1 частина. – С. 29.

Додаток № 1

Версії походження князів Острозьких

